

SVERKER SÖRLIN

Vetenskaplig rådgivning – utmaningar öppnar för omdöme och värderingar

Sedan årtionden tillbaka har vetenskapliga experter försökt följa ideal om att vara värderingsfria. Ny forskning slår dock ett slag för den värderande experten. Kvalitativa bedömningar, gärna på humanistisk grund, kommer därmed att få en allt viktigare roll.

HUR STÅR DET TILL med den vetenskapsbaserade rådgivningen? I takt med att vetenskaplig verksamhet växer överallt och inom snart sagt alla vetenskapsområden borde läget vara det bästa tänkbara. Men är det så?

Ska vi döma av utvecklingen i stort är svaret inte självklart ja. Den ekonomiska krisen 2008 framkallades knappast av en *brist* på ekonomisk sakkunskap. Snarare var det en *viss typ* av ekonomisk sakkunskap som visade sig vara en viktig orsak till krisen (låt vara att *annan* ekonomisk sakkunskap friskrev sig från ansvar...).

Oförmågan att gå från kunskap till handling i klimatfrågan beror heller knappast på att vi skulle veta för lite om klimatförändringens orsaker. Kan det i stället vara så att den kunskap som är relevant för samhällsförändring har en alltför ringa plats vid maktens bord?

Bör experten ha åsikter?

Mina frågor är förstas retoriska. Betraktar vi ett antal väsentliga samhällsutmaningar, nationella eller internationella, så finner vi snart att den

forskningsbaserade kunskapen intar en nyckfull roll. Expertis saknas inte, det råder en enorm tillväxt av rådgivning inom de flesta sektorer i de flesta länder.¹ Men det är inte alltid lätt att veta om den är effektiv eller långsiktigt hållbar.

Vetenskaplig rådgivning var fram till för några årtionden sedan en ganska esoterisk och delvis hemlig verksamhet, ofta knuten till nationell säkerhet eller starka ekonomiska intressen. Forskning om rådgivning – det finns en växande sådan – studerar till exempel huruvida rådgivningen är demokratisk och transparent. Den granskar också rådgivningens kvalitet, effektivitet, legitimitet och dess grad av vetenskaplighet. Andra frågor gäller rådgivningens former, metod, institutionella struktur, det man närmast kunde kallas dess ”kultur”, som bland annat följer nationella linjer. Det förekommer också ett stort utbyte från det ena landet till det andra; det är trots allt mer än tre decennier sedan organisationsforskarna Paul DiMaggio och William Powell skrev sin klassiska artikel om institutionellt härmande, ”mimetic institutional isomorphism”.² Det finns också numera forskning som klart visar vad som kan förefalla som en forskningspolitisk paradox, att de vetenskapliga myndigheterna sällan använder vetenskaplig kunskap för sin rådgivning.³

Kanske kan man säga att den nya forskningen gjort att vår syn på vetenskaplig rådgivning blivit mer illusionslös. Tanken att mer expertis skulle leda till bättre beslut har visat sig svår att belägga. Det behöver dock inte betyda att man misstror, eller bör misstro, all rådgivning. Snarare bör vi fråga hur det ser ut med den vetenskapliga rådgivningens kunskapsbas. Vad ingår i den? Det finns fortfarande anledning att ställa statsvetaren Harold Laskis klassiska fråga från 1930: ”Har experten omdöme?”⁴ Eller handlar rådgivning bara om metod? Klokhet, visdom – är sådana egenskaper ens förenliga med ord som expertis och vetenskaplig rådgivning?

Den icke-passionerade rådgivaren

Den som gjort mest för att påminna om Laskis fråga är Harvardprofessorn Sheila Jasanoff, som var den som översatte Laskis önskan om en omdömesgill expertis med de moderna begreppen ”serviceable truth” och ”virtuous reason”.⁵ Jasanoff är också ett av de tongivande namnen i den snabbt växande forskningen inom området *science and technology studies*, STS. Vad man inom denna forskning funnit, efter flera årtionden av

studier av den vetenskapliga rådgivningens praktik, är bland annat att även om rådgivningen vuxit i volym, så har den inte förändrats särskilt mycket till sin organisatoriska struktur. Den vilar ännu i allt väsentligt på ett mindre antal specifika kunskapsområden inom naturvetenskap, teknik, medicin och ekonomi, och den favoriserar i hög grad kvantitativa metoder på bekostnad av kvalitativa bedömningar. I rådgivning straffar siffror ord, en tendens i expertisformeringens historia som för övrigt går ända tillbaka till 1800-talet och som redan var norm när Laski ställde sin fråga.

Rådgivningen utgår dessutom från den existerande kunskapsmassan snarare än från nya kunskapskombinationer som är anpassade till de problem eller utmaningar som rådgivningen gäller. Den är starkt bunden till kulturella, politiska och ekonomiska normer som i allt väsentligt utgår från de gängse inom västliga institutioner som OECD, Världsbanken med flera. Den utgår från en förmodat värderingsfri "linjär modell", där kunskapen först produceras och sedan tillämpas i form av rådgivning när den slutligen blivit verifierad.⁶ Och, kanske det viktigaste, rådgivningen iakttar med stor omsorg den traditionella uppdelningen mellan fakta och värderingar. Vi har alltså en fakta- och sifferbaserad rådgivning med stort avstånd till värderingar, inte bara politiska i snäv mening utan värderingar som kan vara knutna till omdöme och handlingsförmåga.⁷

Rådgivaren som idealtyp, i Webers mening, är demonstrativt icke-engagerad eller vad vetenskapshistorikern Naomi Oreskes kallat *dispassionate*, alltså "icke känslomässig".⁸ Argumentet är det klassiska, att vetenskapen ska segra genom sakskalet, inte genom att stå för "det goda" eller vara den som ropar högst i debatten. Men denna idealism, hävdar Oreskes, riskerar att bli kontraproduktiv, särskilt som motståndarna i exempelvis klimatdebatten är synnerligen passionerade och högröstade. Kanske stämmer det inte ens, rent empiriskt, att den känslomässigt engagerade forskningen för ett gott ändamål skulle vara mindre framgångsrik som rådgivning? Frågan går i alla fall att ställa. Vad ska vi till exempel säga om en bok som *Tyst vår* (1962), skriven av samma Rachel Carson som under många år redigerat officiellt informationsmaterial från den amerikanska fiskerimyndigheten?

Rådgivningsmisslyckanden

Redan denna korta resumé av hur vetenskaplig rådgivning brukar gå till kastar ett visst ljus över de rådgivningsmisslyckanden inom ekonomi och klimat som jag inledde denna artikel med. Fakta utan sammanhang och riktning riskerar att bli poänglösa, eller aldrig hörda. Kanske bör vi rentav tala om *advice failures*, i analogi med termen *market failures*. Tanken med *market failures* var som bekant att skapa ett argument för statliga ingripanden och offentlig finansiering, exempelvis för att stimulera forskningsbaserad innovation, alltså ett argument för politik (att detta var en förenkling av hur och varför innovation sker, spelar mindre roll för mitt resonemang just här). På samma sätt skulle begreppet *advice failures* kunna leda till reflektionen att det kanske borde göras en mer samlad insats för att se om det skulle vara möjligt att förbättra den vetenskapliga rådgivningen; lämnad åt sig själv, sitt starka spårberoende och sin vetenskapsideologiska ortodoxi, tycks den inte fullt kapabel att leva upp till förväntningarna. Kanske behöver den ifrågasättas på ett mer djupgående sätt och ges mer av politiskt relevanta, i bemärkelsen värderingsbaserade, förtecken?

Det är extra angeläget att ställa dessa frågor just nu. Rådgivningens roll har nämligen förändrats under senare år i takt med att en förvaltningsmodell vunnit insteg som snarast rört sig i den rakt motsatta riktningen. Dess yttre drag är välkända: utvärdering, prestationsmätning, förenkling och systematisering av en lång rad offentliga verksamheter

och hela politikområden. En extrem variant av denna modell är evidensbaserings, som går ut på att kvalitet – eller mer allmänt: framgång – inom en verksamhet kriteriesätts och att prestationerna mäts så att man enkelt kan avgöra om verksamhet håller hög ”kvalitet”. I verksamheter där sådana system sätts i verket kan rådgivning av traditionellt slag – sammansatta bedömningar av komplexa sammanhang – lätt försvagas eller marginaliseras. Rådgivningen övergår i stället till att bestå i en expertis-medverkan vid kriteriesättningen, vilket i sin tur favoriserar enkla, mätbara utfall.

Attraktiviteten i en sådan modell är inte svår att förstå. Politiker och andra ledare behöver då inte själva arbeta med att ständigt söka svar på frågan om hur samhället, eller ens den verksamhet för vilken man själv bär ansvaret, kan förbättras. I stället utgår man från en uppsättning överenskommet positiva egenskaper hos ett samhälle eller en verksamhet. Den egenskap som det alltid är enklast att enas om är ekonomisk tillväxt. På det sättet förenklas, eller snarare banaliseras, också politiken så att en djupare diskussion om vilka samhällsvärden som myndigheterna och den offentliga verksamheten i stort ska betjäna inte blir lika efterfrågad, om den inte rentav elimineras.

Men nackdelen är uppenbar för den som tänker över saken. Det man på detta sätt kan enas om blir till slut ganska lite, och erfarenheten från de senaste årtiondenas vetenskapsrådgivning är att svårare värdefrågor skjutits i bakgrunden medan de enklaste politiska målen blir de som tenderar att överleva.

Framför allt är det kombinationen av en stereotyp rådgivningsstil och strävan efter evidensbaserings som tenderat att skapa en endimensionalitet i rådgivningen. Ett extremt, men just därför tydligt, exempel kan hämtas från Nederländerna. Där skapades 1945 mot bakgrund av tidens krav en central planeringsenhet för ekonomiska frågor. I fyrtio år fungerade myndigheten utan större debatt. På initiativ av några politiska partier började denna myndighet 1986 att inför de holländska valen genomföra utvärderingar (*calculations/assessments*, i båda fallen *ex ante*) av partiernas ekonomiska valprogram. Efter hand anslöt sig allt fler partier. Utgångspunkten var att ekonomin kan betraktas som en icke-politisk fråga, alltså att det går att avgöra, med ekonomiskt ”interna” argument, vilken ekonomisk politik som är ”bäst”.⁹ Samtidigt kunde man förstås undra – är det verkligen så enkelt, eller som det hette i en bok som diskuterade fenomenet: *Does it make sense?*¹⁰

Det finns förstås olika förklaringar till att det skedde ett uppbrott från en mer esoterisk och aktivistisk rådgivningsstil som vi förknippar med Machiavelli och hans efterföljare under århundraden. En som ter sig sympatisk, åtminstone för mig, var att beroendet av enskilda rådgivare eller små grupper kunde minska. Fler röster, och i bästa fall fler typer av röster, skulle kunna höras. En annan var närmast ideologisk: det gällde att minska politikens makt och öka inflytandet för individerna och deras personliga val. Det betyder i praktiken att marknaden getts en större plats inom många politikområden. Idén om en marknad står emellertid i stark kontrast till tanken om en skapande politik som vilar på övertygelsen om att det är önskvärt att systematiskt utveckla samhället i någon viss riktning. Man kan säga att den karaktäristik av rådgivningen som framträtt i det föregående överensstämmer tämligen väl med den förvaltningsmodell som varit rådande under den nyliberala perioden, det vill säga från ungefär 1980.

Rådgivningspolitiska regimer

Mot denna bakgrund skulle man kunna beskriva tiden efter andra världskriget som bestående av några olika rådgivningspolitiska regimer (jag tänker här i första hand på Sverige, men liknande förhållanden tror jag kan observeras i flera länder). Den första regimen präglades av kalla kriget och en betydande säkerhetspolitiskt och ekonomiskt betingad exklusivitet, med få och informella rådgivare som hade varierande, ibland sporadisk, vetenskaplig förankring. Under denna period grundades Försvarets forskningsanstalt, FOA (1946), jämte ett antal militära och civila myndigheter vilka gavs inflytande över forskningsplaneringen. Den andra regimen karaktäriserades av politisk styrningstilltro och en mer formell och öppen förankring i vetenskapssamhället. Under denna period knöts forskningsplaneringen allt starkare till industripolitik och ekonomisk politik i linje med framväxande föreställningar om den så kallade linjära modellen. Startpunkten för denna forskningspolitiska regim kan anses symboliskt markerad av inrättandet av Forskningsberedningen 1962.

En tredje regim kommer så från 1990-talets början som är förbunden med en nyliberal politisk ordning, målstyrning och en försvagad tilltro till styrning efter politiska mål och där i stället utvärdering får ersätta rådgivning. Det kan ses som en särskild ironi att det nybildade Vetenskapsrådet (2000) mitt under denna period fick i uppdrag att fungera

som regeringens rådgivande organ i forskningspolitiska frågor. Av denna rådgivning blev som bekant inte så mycket, delvis på grund av enkla kompetensbrister (man rekryterade personer utan förmåga att ta sig an uppdraget i hela dess vidd) och en snäv tolkning av uppdraget (tyngdpunkten lades på bibliometri).¹¹ Framför allt hade hela den politiska styrningen redan orienterat sig bort från expertbaserad konsultation och övergått till mer och mer konkurrensutsättning och prestationsbaserad resurstilldelning – en aktiv rådgivning från VR var inte särskilt efterfrågad av regeringen.

Kanske befinner vi oss just nu i ett nytt regimskifte, på väg mot en framträdande fjärde regim efter det kalla krigets, den linjära modellens och det nyliberala ”granskningsamhällets” regimer. Många tecken tyder på att den nyliberala förvaltningsmodellen har passerat zenit och befinner sig i en nedgångsfas. Tilltron till målstyrning genom kriteriesättning och utvärdering verkar vara i sjunkande, också hos dem som förut omfattat den i större eller mindre grad. Det betyder inte att man behöver överge den helt och hållet; den kommer sannolikt att lämna bestående inslag, och graden av målstyrning kan komma att vara olika stor inom olika sektorer. Hur långt marknadsiseringen av offentliga verksamheter kommer att sträcka sig är dock svårt att säga; nationella och sektoriella skillnader torde bli avsevärda.

Men tiden bör alltså, inte minst på grund av denna osäkerhet, vara mogen för att nu mer aktivt än på mycket länge diskutera hur en ny rådgivningspolitisk regim skulle kunna se ut. Under ”granskningsregimen” dominerade frågor om ”kvalitet och relevans”¹², det vill säga huruvida investeringar i forskning gav avkastning i form av önskvärda effekter såsom en viss mängd högt citerade artiklar eller positiv inverkan på innovationer och tillväxt. I Sverige förstärktes denna tendens kraftigt av den ekonomiska krisen på 1990-talet.

Ett argument för en förändring av rådgivningen är den allt större policykomplexiteten. Universitetens repertoar växer och det blir fler kommersiella aktörer och think-tanks på rådgivningsområdet, med varierande vetenskapligt stöd och med flytande gränser mot PR och lobbying. Ett andra argument är att systematisk och kvalificerad rådgivning har varit nedvärderad i det svenska systemet, både av regeringen och andra aktörer.¹³ Ett tredje argument är att forskningspolitikens värde- och policydimensioner är underförsörjda med rådgivning. Forskningens inriktning, behov, funktion – hur ges råd om dem? Och vem klarar att göra

det på ett intressant sätt? Ett fjärde argument, slutligen, har att göra med tidpunkten. Ett möjlighetsfönster öppnas nu på allt vidare gavel när samtidigt både innovationsdoktrinen – alltså att svensk forsknings främsta uppgift är att främja innovation och konkurrenskraft – och målstyrningen sannolikt kommer att minska i betydelse under åren framöver, en förändring som redan har börjat.

Eftersom forskningspolitiken numera utgår från stora utmaningar och samhällsbehov är det förstås nödvändigt att fråga hur rådgivningen kan knytas till sådana frågor. Bör rådgivningen länkas mer till andra politikområden – alltså ett slags ”integrerad forskningspolitisk rådgivning”? Det finns en hel del som talar för det.

Inom Miljöforskningsberedningen, som inrättades av regeringen efter 2010 års val och där jag varit ledamot, arbetade vi under 2013 och 2014 med projektet ”Miljöpolitikens spelplan”.¹⁴ Karaktäristiskt för den nya spelplanen är föreställningen att en strikt avgränsad miljöpolitik är en omöjlighet. Miljön är en så komplex fråga att den på ett eller annat sätt är inblandad i alla andra politikområden, inte minst forskningspolitiken. Nya villkor för denna politik måste vara att erkänna det och att erbjuda en rådgivning som tar det på allvar. Men det ställer också stora anspråk på den kompetens som kan komma ifråga. Även kompetensen måste vara integrerad och detta problem kan inte lösas bara genom att addera fler experter på enskilda delfrågor, eftersom en gammal STS-regel är att fler experter inte är någon garanti för minskad osäkerhet.

Vad blir konsekvenserna av detta sätt att tänka? I sin förlängning skulle det kunna leda till en omvandling av rådgivningsfunktionen i staten och inte minst på det forskningspolitiska området. Det är mer än femtio år sedan Forskningsberedningen inrättades. Vetenskapsrådets roll för rådgivning är underartikulerad. En institutionell omvandling tycks nödvändig.

En ny rådgivningspolitisk regim skulle med andra ord behöva ta itu med ett ganska stort antal tillkortakommanden: utvärderingströtthet, kvantitativ slagsida, traditionalism, endimensionalitet, värderingsundvikanden, oförmåga/ovilja till komplexa bedömningar, svag framtidsinriktning, svag styrningsförmåga, svag integrering i andra politikområden. I förlängningen av ett sådant tillstånd hotar inte bara sterilitet och ineffektivitet i rådgivningen utan också förtroendesvikt, sjunkande legitimitet och i allvarliga fall en försvagning av politikens demokratiska förankring.

Den regim som borde provas skulle i stället bejaka värderingar och alltså vara motsatsen till *dispassionate* i Naomi Oreskes mening. Den skulle formulera de samlade villkoren och riktningen för en politik för forskningen. Den skulle också behöva mobilisera fler typer av expertis och verka integrerande mellan olika politik- och kompetensområden. Det är knappast önskvärt att över en natt försöka formulera en färdig regim, snarare borde man se denna som ett utvecklingsuppdrag över många år. En första åtgärd skulle vara att se till att regeringens egna forskningsmyndigheter inleder en gemensam överläggning och efter hand söker kontakt med andra myndigheter för att tänka över hur en svensk rådgivningspolitik skulle kunna formuleras. I den bästa av världar skulle man också ha en regerings välsignelse med sig i detta arbete.

Humanistisk kunskap

En kunskap som skulle behöva engageras mer i en sådan regim är den humanistiska. Humanistisk expertis har varit mindre vanlig, åtminstone i svensk rådgivning. Rent allmänt är humanistisk kunskap underutnyttjad; kanske är den också underutvecklad i vår tid i jämförelse med de största och mest välfinansierade kunskapsområdena inom naturvetenskap, teknik och medicin. Detta är till stor skada eftersom de stora samhällsutmaningarna är utmaningar för samhället snarare än för naturen eller klimatet, vilka vi ofta åberopar som det som är utsatt. Men bristerna finns i samhället och även skadorna drabbar samhället. Eller som statsvetaren Bo Rothstein uttryckte saken när han 2012 mottagit ett stort europeiskt anslag för forskning om korruption: ”Mänskligt lidande orsakas inte av att vi har för få prylar eller för lite teknik, det orsakas av dysfunktionella samhällsinstitutioner.”¹⁵

För bara ett par år sedan gjorde jag tillsammans med historikern Anders Ekström en genomgång av svensk forskningspolitik för humaniora. Resultatet var ganska skakande: det fanns knappt någon. Inte i någon av alla forskningspropositioner under nästan trettiofem år hade det förekommit en tydlig artikulation av vad samhället kunde behöva humanistisk kunskap till. Det fanns en bevakande och aktivistisk syn på utvecklingen inom IT, kirurgi, pedagogik, ekologi och allsköns teknik – och en värtalig formulering av de olyckor som väntade om Sverige försummade något av dessa och tusen andra kunskapsområden. Men om humaniora nästan inte ett ord. Inga kollapser väntade, inga vitala samhälls-

funktioner föreföll hotade om så landets samtliga humanistiska fakulteter skulle uppslukas av jorden.¹⁶

Bristen på forskningspolitisk artikulation inom det humanistiska området vore värd en grundlig undersökning. Men även utan en sådan kan man säga att en viktig orsak finns i den svaga rådgivningen. Humanistisk kunskap har sällan eller aldrig prioriterats som rådgivningsområde. Det var kanske begripligt att den inte rymdes i det kalla krigets och den linjära modellens rådgivningsregimer, när säkerhetspolitik och industriell utveckling stod i fokus för rådgivningen. Inte heller i den innovations- och tillväxtinriktade granskningsregimen ansåg man sig behöva artikulera någon större roll för humaniora, och även om detta i efterhand kan förefalla både beklagansvärt och oklokt var det kanske inte direkt förvånande.

I dag är det inte lika enkelt att undvara humanistisk kunskap. Få kan mena att ytterligare en smula förfining i analysen av klimatkrisens orsaker för oss närmare lösningen på denna kris. Ingen tror heller att de samhällen vi skapat kan minska takten i artutrotningen bara för att vi lär oss ännu något mer om biologisk mångfald. Naturvetenskapligt grundad kunskap är fundamental, men *den räcker inte för att hantera komplexa utmaningar*, och det gäller inte bara i samhällsfrågor (skola, infrastruktur, medier etcetera) utan även i fråga om klimat, miljö, hälsa, teknik.

Humanistisk och samhällsvetenskaplig kunskap om miljö – eller rättare sagt om kultur, människa och samhälle på sätt som är relevanta för miljö och klimat – växer nu fram under rubriken *environmental humanities*. På samma sätt växer det fram humanistisk kunskap som kan stödja beslutsfattande inom områden som folkhälsa, medicin och IT – *medical humanities*, *digital humanities*. Humanistisk kunskap omtolkar, identifierar, artikulerar och förmedlar nya sätt att se. En del av denna kunskap blir med tiden del av det vi kallar framväxande världsbilder och nya samhällsuppfattningar.

En forskare som betytt mycket för flera humanistiska kunskapsområdens utveckling under de senaste tjugo åren är den franske sociologen Bruno Latour, också han, liksom Sheila Jasanoff, aktiv inom STS-fältet. Med början i studier av en av den vetenskapliga produktionens primära platser, laboratoriet, har Latour successivt vidgat sin domän till att på senare år ställa frågor om hur ett nytt vetenskapligt projekt ska bli möjligt. Det är ett projekt som söker utvidga vetenskapens själva uppdrag och kunskapsökandet som samhälleligt åtagande. Forskning, också sådan forskning som motiverats med sin ”miljönytta”, har ofta ganska kortsiktiga instru-

mentella motiv som vägs mot andra i ett slags intern prioriteringsdiskussion. Detta är förstås en realitet och präglar ännu i djupet våra samhällen. Men för Latour hägrar en annan ordning, där militära och kommersiella hänsyn trätt i bakgrunden och strävan att upprätta en sundare och mer rättvis förvaltning av jordens samlade resurser kommit i främsta rummet.

Han skriver om detta i en bok med titeln *Politiques de la nature*.¹⁷ Det kanske mest radikala med den är Latours insisterande på att naturen inte bör uppfattas som ett reservat för naturvetenskaplig forskning och heller inte för humanistisk eller samhällsvetenskaplig. Naturen måste göras tillgänglig för demokratiska överväganden. Fakta och värderingar bör, tvärtemot vad regelboken säger, aktivt blandas eftersom naturen inte bara är "natur" utan också en del av den sociala verklighet som vi människor både är ansvariga för och vill något med.

Värderingar ger vägledning

Kanske är det idéer som dessa som behövs för att vetenskaplig rådgivning ska kunna ställa nya frågor. Vad skulle hända om rådgivningen tog dem på större allvar? I en ofta citerad skrift om vetenskaplig rådgivning från 2007, *The Honest Broker*, har statsvetaren Roger A. Pielke Jr argumenterat för en försiktigt ställningstagande rådgivarroll, där rådgivaren inte bara är en neutral expert utan en *honest broker* som aktivt pekar på för- och nackdelar med olika alternativ.¹⁸ Pielke har emellertid också tagit ställning mot en roll som *science advocate*, alltså den rådgivare som aktivt förordar en bestämd handlingsväg.

Pielke Jr:s position var ny och intressant 2007, men är nu, mindre än ett årtionde senare, redan passerad av forskningen och debatten. Denna kretsar i dag kring mer öppet formulerade mandat för den vetenskapliga rådgivningen. Det är inte rimligt, menar till exempel den brittiske policyforskaren Andy Stirling, att forskare nöjer sig med att presentera fakta när läget blir alltmer akut. Det måste finnas ett meningsfullt sammanhang för fakta, de måste knytas till värderingar som ger samhällsförändringen en riktning. Stirling talar om *directionality*. Företrädare för forskarsamhället borde använda sin auktoritet för att förorda vissa etiskt försvarbara handlingsalternativ. Eller, som Stirling uttrycker saken, experter borde uppmuntras att påverka samhällsutvecklingen genom att erbjuda "plural, conditional advice [that] helps enable mature and sophisticated policy debate on broader questions".¹⁹

Jag delar Stirlings uppfattning. Vi har haft alldeles för lite rådgivning som öppet och ansvarsfullt grundas på vissa tillkännagivna värderingar. Det är inte heller rimligt, menar jag, att hela kunskapsområden, som humaniora, ligger för fåfot när samhällen är på väg att fara illa eller undermineras av svag eller ensidig kunskapsanvändning. När rådgivningsmisslyckanden sker måste en rådgivningspolitisk insikt upprättas. Den måste vara en gemensam uppgift.

Den som läser de vetenskapliga *assessments* som nu uppfyller världen med sin strävan att lägga den kunskapsmässiga grunden för det ena eller det andra²⁰ slås inte bara av den ofta imponerande vetenskap som ligger bakom dem. Minst lika frapperande är den ängslan de utstrålar, oviljan, kanske oförmågan att sträcka sig bortom det kvantitativt beläggbara till det som för frågorna över till verkliga avgöranden. Sådan rådgivning, enligt just den värderingsfria ”linjära modellen”, öppnar tomrum som gärna utnyttjas av krafter som vill något helt annat med samhället. Dessa krafter utnyttjar marginella tvivel och kvardröjande osäkerhet för att förhindra det som i övrigt måste framstå som klokt och omdömesgillt.²¹ Det går att tvärtom fylla sådana tomrum med integrerande, kvalificerade tankar om vad som kan vara rätt och försvarbart att göra.

Det är dags att inleda en seriös diskussion om en ny politik för vetenskaplig rådgivning. Det handlar om hur kunskapen ska ges verkan i vårt samhälle och hur den ska kunna leva samman med värderingar – utan vilka den kommer att sakna verkan.

1. Justus Lentsch & Peter Weingart, ”Introduction: The quest for quality as a challenge to scientific policy advice: An overdue debate?”, i Justus Lentsch & Peter Weingart (red.), *The Politics of Scientific Advice: Institutional Design for Quality Assurance*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 3–18; s. 5.

2. Paul J. DiMaggio & Walter W. Powell, ”The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields”, *American Sociological Review*, 48 (2), 1983, s. 147–160.

3. Andreas Stucke, ”Quality assurance through procedures: Policy advice by the German Science Council”, i Justus Lentsch & Peter Weingart (red.), *The Politics of Scientific Advice: Institutional Design for Quality Assurance*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 157–173; s. 171.

4. Harold Laski, ”The Limitations of the Expert”, *Harper’s Monthly Magazine*, December 1930.

5. Ungefär ”användbar sanning” och ”anständigt förnuft”. Sheila Jasanoff, *The Fifth Branch: Scientists As Policymakers*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990.

6. Silke Beck, ”Moving beyond the linear model of expertise? IPCC and the test of adaptation”, *Regional Environmental Change*, 11, 2011, s. 297–306.

7. Sheila Jasanoff, *Science and Public Reason*, Abingdon, Oxon: Routledge-Earthscan, 2012; Sheila Jasanoff, ”Watching the watchers: Lessons from the science of science advice”, *The Guardian* 8 april 2013, www.theguardian.com/science/political-science/2013/apr/08/lessons-science-advice, hämtat 30 januari 2015; Lentsch & Weingart 2011.

8. Naomi Oreskes, ”The Scientist as Sentinel”, *limn*, 3, 2013, <http://limn.it/the-scientist-as-sentinel>, hämtat 16 juni 2014.

9. Frank A. G. den Butter, ”The industrial organisation of economic policy preparation in the Netherlands”, i Justus Lentsch & Peter Weingart (red.), *The Politics of Scientific Advice: Institutional Design for Quality Assurance*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 177–214.

10. Johan J. Graafland & Arie P. Ros (red.), *Economic Assessment of Election Programs: Does it Make Sense?*, Dordrecht: Kluwer, 2003.

11. Se främst *Forskningsfinansiering: kvalitet och relevans*. SOU 2008:30.

12. Underrubriken på den nyss citerade SOU 2008:30.

13. Mats Benner m.fl., ”Mot en kunskapsbaserad forskningspolitik? En jämförande studie av några länder i Europa”, rapport IVA-R 480, Stockholm: Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien, www.iva.se/globalassets/rapporter/utsiktsplats-forskning/iva-nifu-studien-id-93129.pdf, hämtat 30 januari 2015.

14. Christian Azar m.fl., *Miljöpolitikens spelplan: Rapport från Miljöforskningsberedningen*, oktober 2014, red. Torgny Nordin, Stockholm: Fritzes, 2014.

15. MarieLouise Samuelsson, ”60 forskare i 16 länder ska belysa korruptionsbekämpning”, *Universitetsläraren*, 3, 2012.

16. Anders Ekström & Sverker Sörlin, *Alltings mått: Humanistisk kunskap i framtidens samhälle*, Stockholm: Norstedts, 2012.

17. Bruno Latour, *Politiques de la nature: Comment faire entrer les sciences en démocratie*, Paris: La Découverte, 1999.

18. Roger A. Pielke Jr, *The Honest Broker: Making Sense of Science in Policy and Politics*, New York: Cambridge University Press, 2007.

19. ”[...] mångsidig, villkorad [till värderingar] rådgivning [som] främjar mogen och kvalificerad policydebatt om breda frågor”. Andy Stirling, ”Keep it complex”, *Nature*, 468, 2010, s. 1029–1031.

20. Nina Wormbs, ”How monitoring can become normative: Arctic assessments and the terminology of change”, i Birgitta Evengård, Joan Nyman Larsen & Øyvind Paasche (red.), *The New Arctic*, Dordrecht: Springer, under utgivning.

21. Naomi Oreskes & Eric M. Conway, *Merchants of Doubt: How a Handful of Scientists Obscured the Truth on Issues from Tobacco Smoke to Global Warming*, New York & London: Bloomsbury Press, 2010.